

УДК 94(477.83/86)
ББК 63.3(4 Укр)52

Любов Геник
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО В ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розкривається діяльність Галицького митрополита А.Шептицького у час Другої світової війни, спрямована на збереження єдності Церкви та українського народу й дотримання загальнолюдських цінностей у час воєнного лихоліття. Висвітлено вплив УГКЦ на екуменічне порозуміння між ієрархами християнських церков у незалежній Україні.

Ключові слова: Друга світова війна, УГКЦ, Галицький митрополит Андрей Шептицький, архімандрит Климентій Шептицький, патріарх УПЦ КП Володимир (Василь) Романюк, ідея зближення українських церков, релігійний екуменізм у час війни.

Діяльність Галицького митрополита Української греко-католицької церкви (УГКЦ) Андрея Шептицького неодноразово аналізували в численних історичних дослідженнях на основі різних документів¹, але його позицію в час Другої світової війни часто перекручували².

Глибоке вивчення діяльності глави УГКЦ митрополита А.Шептицького в роки Другої світової війни дасть можливість з'ясувати його історичну роль і місце УГКЦ в житті українського народу сьогодні.

Греко-католицька церква на чолі з митрополитом А.Шептицьким уже напередодні Другої світової війни мала чітко визначену структуру й була добре організованою виховною силою. Вона складалася з кількох епархій, очолюваних єпископами та священниками; мала 67 монастирів та 64 чернечі чини й згромадження, котрі нараховували 1500 ченців і черниць. Діяли духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Станиславові, Хусті, Пряшеві, а також Львівська Богословська Католицька академія на чолі з доктором філософії і доктором богослов'я Йосипом Сліпим, яка мала поважний професорсько-викладацький склад та значний науковий доробок³. Працювали молодіжні організації "Просвіта", "Пласт", "Луг", "Марійські дружини", організація католицької молоді "Орли", товариство "Українська молодь Христові" тощо⁴. З метою систематичних наукових досліджень при Львівській Богословській академії діяло Богословське наукове товариство, яке систематично видавало свої праці та часопис "Богословія". Крім цього, УГКЦ систематично видавала епархіальні друковані часописи, періодичну пресу та науково-богословську періодику, зокрема журнал "Нива"⁵. Під впливом УГКЦ перебували громадські організації та товариства "Просвіта", "Сільський господар", Союз українців, "Рідна школа"⁶. Частину товариств було створено самими священниками чи єпископами: "Кредитові спілки", "Дністер" (у Станиславові діяло товариство "Дністер", яке організував єпископ Г.Хомишин) тощо.

У всіх початкових та середніх навчальних закладах викладали курс релігії, у рамках якого здійснювалося не тільки релігійно-моральне, але й національне виховання молоді⁷. За сприяння УГКЦ та її діячів проводилась велика культурно-просвітницька діяльність у Галичині. За кошти Церкви викупували землі й окремі приміщення для створення фахових та середніх шкіл⁸. За церковні гроші та особисті кошти митрополита А.Шептицького в університетатах Європи навчалося значне число студентів, зокрема відомі галицькі художники О.Курилас, М.Бойчук та ін.⁹.

Митрополит А.Шептицький спрямував свою діяльність на екуменічний діалог УГКЦ з іншими християнськими конфесіями. Він став ініціатором Велеградських з'їз-

дів (1907, 1909, 1911, 1924, 1927, 1932, 1937), на яких обговорювали питання екуменічного християнського порозуміння Сходу і Заходу; надруковано матеріали цих зустрічей¹⁰. Екуменічна діяльність митрополита не тільки проявлялася в екуменічних з'їздах і конференціях, але, як стверджує єпископ УПЦ в Америці Всеволод, і в щоденній практичній діяльності¹¹.

Ще 1938 р. він єдиний з католицьких владик виступив у сеймі проти нищення православних храмів у Польщі, опублікував свій протест у газеті “Діло” 23 серпня того ж року та написав протест до Риму¹².

Як далекоглядний політик, глава УГКЦ добре й старанно вивчив ідеологію комуністичної системи. Ще в середині 1930-х рр. дав чітке визначення нацизму й комунізму та окреслив негативне ставлення цієї ідеології до християнства, застеріг молодь від гріха вбивства й чітко висловив позицію Церкви щодо політичних убивств (“Слово до української молоді”)¹³.

З часу виникнення незалежної держави Карпатська Україна митрополит А.Шептицький надавав їй активну дійову допомогу й підтримку, офіційно виступив на захист її незалежності¹⁴. Таке ставлення Галицького митрополита графа Андрея Шептицького до подій у Закарпатті 1938–1939 рр. було зумовлене багатьма факторами: появою в результаті демократичних виборів незалежної Карпатської України та обрання її президентом директора учительської семінарії в Ужгороді греко-католицького священника доктора Августина Волошина; масовою участю галицької молоді в Карпатських Січах (вихідці із с. Космач, сусідніх Березовів та інших поселень дрібної української шляхти з Прикарпаття взяли активну участь у боротьбі за незалежність Карпатської України, хоча б тому, що карпатськими стрільцями в Хусті командував четар С.Сулятицький – уродженець Березова Середнього). Про це свідчить навіть пісня-вербова, яку співали березівські дівчата на Великдень коло церкви сумного 1939 року, заплівши в коси чорні стрічки на знак жалоби за полеглими в боях за Карпатську Україну:

Зозулечко прилети,
Вісточку нам принеси!
Щоби ти нам принесла,
Що Вкраїна воскресла.
А ти річко Тисова
Чого течеш кривава?
А я течу кривава,
Бо я стрілецька слава.
Там стрільчики вмирили,
Кровію сніг списали,
Кровію сніг списали,
Але ся не піддали...¹⁵

Після варварської розправи фашистів Хорті з Карпатськими Січами Українська греко-католицька церква на чолі з Галицьким митрополитом А.Шептицьким допомагала стрільцям різними способами уникати польських чи угорських тюрем і розстрілів. Саме митрополиту А.Шептицькому завдячує своїм порятунком із польської в'язниці учасник Карпатських Січей, згодом відомий український актор і режисер Коломийського драматичного театру, уродженець с. Середній Березів Василь Симчич¹⁶. На думку частини сучасних дослідників, кривава розправа угорських фашистів з Карпатською Україною, демонстративне мовчання СРСР та інших європейських країн свідчили про

те, що Друга світова війна вже почалася і питання стоїть тільки про час та місце її продовження¹⁷.

Наступною жертвою Другої світової війни стала Польща, у складі якої, як автономний край, з 1923 р. була Галичина. Під час цього військового конфлікту митрополит закликав своїх вірних до нейтралітету¹⁸. Друга світова війна перервала ту велику державотворчу й культурно-просвітницьку роботу, яку вела Греко-католицька церква. Вже 15 вересня 1939 р. перша німецька бомба влучила в приміщення Львівської Богословської академії, де було багато стародруків і два музеї творів образотворчого мистецтва та археологічних знахідок. У Львів вступили німці. Але за попередньою домовленістю з СРСР (за пактом Молотова-Ріббентропа) німецькі військові з'єднання змушені були поки що відступати зі Львова – туди увійшли частини Червоної Армії. Почалося встановлення радянської влади на західноукраїнських землях.

З приходом Червоної Армії та встановленням більшовицької влади було накладено на Церкву великі податки, конфісковано все церковне майно, закрито всі духовні навчальні заклади, у тому числі й Львівську Богословську Академію; руйнували окремі церкви, каплиці, пам'ятники; заборонено викладання релігії в школах, припинено діяльність усіх громадських товариств та установ; почалися масові репресії проти членів ОУН, духовенства, активних національно свідомих громадських діячів, учених, колишніх січових стрільців, а весною 1940 р. – депортації в Сибір та Казахстан видатних діячів та ін. Кого можна було захистити – митрополит А.Шептицький писав листи до секретаря ЦК КПУ М.Хрущова та й самого Й.Сталіна¹⁹. З'являлися послання митрополита “До молоді”. Катехизація дітей перенесена зі шкіл до храмів²⁰. Восени 1939 р. митрополит Галицький отримав згоду Папи Римського на хіротонію ректора Львівської Богословської академії доктора Й.Сліпого на єпископа-помічника митрополита й наступника на престол, яку здійснено таємно з участю 5 єпископів 22 грудня того ж року в присутності 5 єпископів. Про цю подію вірних УГКЦ було повідомлено аж у січні 1942 р.²¹.

Уже 17 вересня 1939 р., використовуючи свої повноваження глави УГКЦ, А.Шептицький скликав Синод єпископів для підготовки та проведення унійної акції на Сході, повідомивши про це Ватикан постфактум. Між єпископами та ієромонахами були розподілені території для місіонерської діяльності: єкзарх Йосип Сліпий – Наддніпрянська Україна, єпископ Миколай Чарнецький – Волинь, Полісся, Холмщина, Підляшшя, архімандрит Климентій Шептицький – Росія, о. А. Неманцевич – Білорусія²².

У час першої більшовицької окупації Галичини найважливішою подією в житті УГКЦ став архієпархіальний собор, про скликання якого митрополит повідомив духовенство й вірних 20 березня 1940 р. Була здійснена велика підготовча робота щодо його проведення. Митрополит видав послання “Про безбожництво”, де різко засудив атеїзм, а 19 квітня 1940 р. Львівський архієпархіальний собор УГКЦ розпочав свою роботу. Рішення собору опубліковано в “Архієпархіальних відомостях”, у посланні “До духовенства”, а священники були зобов'язані передати їх своїм колегам-сусідам для ознайомлення. Собор довів свою діяльність до кінця, хоч 8 духовних осіб після завершення роботи собору були заарештовані²³.

Двобій ієрархії та вірних УГКЦ з більшовицьким атеїзмом був недовгим. На зміну червоній чумі прийшла коричнева. Правда, в перші тижні окупації фашисти, вважаючи Галичину колишньою австрійською територією, справжнього обличчя не показували. А галичани теж ототожнювали їх із колишніми австрійцями. Напад фашистів на СРСР був таким стрімким та несподіваним, що більшовики не встигли похоронити трупи всіх замордованих у в'язницях НКВС у Західній Україні арештантів, тому священникам

УГКЦ довелося в перші дні фашистської окупації відправляти панахиди по закатованих чи розстріляних українських патріотах, простих галичанах, що вийшли зустрічати своїх братів-українців із синьо-жовтими знаменами, або ховати своїх замордованих колег, як блаженного отця-редемпториста Зиновія Ковалика²⁴. Частина замучених і розстріляних родини знайшли аж у кінці 1980-х рр. (як прах коменданта Гуцульського куреня і Гуцульської сотні Гриця Голинського)²⁵.

30 червня 1941 р. ОУН-Б проведено великі Збори і проголошено у Львові відновлення Самостійної Соборної Української держави (уряд очолював прем'єр Ярослав Стецько). З цієї нагоди з'явилося послання митрополита А.Шептицького від 5 липня 1941 р., де він зайняв особливу позицію: вітав німецьку армію, закликав християн до вірності Церкві та всіх, хто почуває себе українцями, забути про партійні чвари й працювати на благо вітчизни; наголошував, що рідну державу Україну слід шанувати, берегти та примножувати упертими трудами²⁶. Та вже в грудні 1941 р. у пастирському листі "До духовенства" він різко засуджував німецьку владу, дії якої суперечили християнським засадам²⁷. Митрополит дав усне розпорядження, за яким усі церковні структури в силу своїх можливостей мали надавати посильну допомогу полоненим, євреям, що ховалися від відправки в гетто. Протягом усього часу фашистської окупації Галичини А.Шептицький у своїх митрополичих палатах переховував євреїв від гетто (і головного рабина м. Львова К.Левіна)²⁸. Так само за вказівкою митрополита в греко-католицьких монастирях і священники в парафіях переховували від гестапо єврейських дітей (не охрестивши жодної дитини) та дорослих, українську молодь²⁹. Наслідуючи приклад митрополита, уродженець с. Космача греко-католицький священник Омелян Ковч у час голокосту хрестив євреїв (за їх бажанням), видавав їм нові документи, чим захищав від гетто. Очевидно, що саме за це й потрапив отець Ковч до концтабору Майданек 1943 року³⁰.

На початку 1942 р. митрополит А.Шептицький одним з перших інформував Папу Пія XII про жахи, що відбувалися на Сході Європи, а в лютому 1942 р. звернувся до Гімлера з протестом проти нищення євреїв та масових убивств³¹. У листопаді того ж року він оприлюднив свій пастирський лист "Не убий", у якому протестував проти всіх видів убивства. За ці протести Гітлер пообіцяв графу А.Шептицькому шибеницю, але з митрополитом Шептицьким фюрер змушений був змиритися³².

Стараннями Шептицького й Сліпого з осені 1941 р. відновили роботу Львівська Богословська академія та духовні семінарії, які продовжували готувати кадри високоосвіченого духовенства аж до 1944 року і в стінах якої діяла підпільна сітка ОУН³³.

Шептицький був сином свого народу й діячем свого часу. Досвідчений дипломат і політик добре розумів складну ситуацію, в якій перебували українці. Тому він обережно ставився до різних військових формувань, у тому числі й УПА. Хоч повстанська армія ставила патріотичну мету – створити Українську державу, – досвідчений і далекозорий політик Шептицький розумів, що в тих умовах це нереально.

Але найважливішою стороною діяльності глави УГКЦ в час Другої світової війни стало продовження ним екуменічної діяльності – його послання до ієрархів та інтелігенції Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) єпископа Івана Огієнка (Іларіона), патріарха Полікарпа Сікорського та митрополита Автономної Православної Церкви Московського патріархату Олексія Громадського, опубліковані в українському щоденнику "Краківські вісті"³⁴ у зв'язку з відновленням діяльності УАПЦ. Листом від 30 грудня 1941 р. Шептицький продовжив свій діалог з християнами Росії, розпочатий В.Соловйовим, С.Булгаковим та іншими ще в 1907–1919 рр. та на Велеградських з'їздах. Хоч не швидко, але все ж митрополит отримав відповіді православних

владик (І.Огієнка, О.Громадського, П.Видибіди-Руденка) на своє грудневе послання 1941 року. Переписка, яку провадив митрополит А.Шептицький з православними владиками, свідчить, що він мислив категоріями не служителя культу, а державного діяча. Спочатку православні владики зрозуміли листи Шептицького як його бажання стати главою об'єднаних українських Церков. Але в одному з листів від 3 березня 1942 р. він дав роз'яснення своєї позиції та іншого бачення історичної ситуації та процесу діалогу: "Київський митрополит мусить бути вибраний із православних чи автокефальних архиєреїв.... Коли б він був з'єдинений з Вселенською Цервою, то ми всі греко-католики підлягали б йому і я перший радо піддався б його верховній владі. **Та повна злука греко-католицького і українських православних віровизнань, це справа хіба дальшої майбутності. Вона стала б можливою після довгих змагань з обох боків: до себе наближатись і взаємно себе пізнавати. А зближення і взаємне пізнання необхідні до осягнення національної єдності**"³⁵.

Уважно слідкуючи за ходом військових дій на фронтах Другої світової війни, митрополит А.Шептицький почав готувати клір і вірних до важких випробувань і непередбачуваних обставин. Уже 1943 р. духовенство було настроєне на те, що "грядуть важкі часи на наш народ і Церкву", – так сказав митрополит А.Шептицький директору Середньоберезівської школи (що на Косівщині) Івану Кузичу-Березовському 1943 року, який його провідував у Львові³⁶.

Митрополичою владою діючим священикам під загрозою позбавлення сану було заборонено покидати свої парохії чи емігрувати, хіба що разом з громадою³⁷. Ще до приходу Червоної Армії 1944 р. ієрархія була готова до підпільної роботи на той випадок, якщо більшовики будуть займатися закриттям храмів: про це були попереджені священики та єпископи, архімандрити, ченці й черниці³⁸.

Після встановлення радянської влади в Галичині знову була заборонена діяльність Львівської Богословської академії та духовних семінарій. Частина викладачів і студентів рушила в еміграцію або була відправлена митрополитом; з ними пішла й частина молодих священиків, а інша частина чернецтва і священиків перейшла до напівпідпільного стану. Решта духовенства залишилась чекати своєї долі разом із парафіянами. До смерті Галицького митрополита УГКЦ графа А.Шептицького комуністи вели певну підготовчу роботу для ліквідації УГКЦ, але самої Церкви не зачіпали. Арештовували окремих священиків, закривали поодинокі монастирі. Частина духовенства почала досить активно допомагати Українській повстанській армії (УПА): переховуванням поранених, ліками, зв'язком тощо³⁹. Очевидно, в той час доля вперше звела молодого зв'язкового УПА Василя Романюка (згодом священика УАПЦ і патріарха УПЦ КП Володимира Романюка)⁴⁰ з греко-католицьким підпіллям, з яким він зберіг добрі відносини й під час перебування у в'язницях і таборах, де продовжував підпільно здобувати богословську освіту, і вже згодом, під час свого перебування на парохії в селі Космач, як православний священик, бо навіть у 1970-х рр. усе греко-католицьке підпілля навколишніх сіл постійно ходило до нього на недільні й храмові богослужіння.

Навіть після смерті митрополита продовжувалась катехизація молоді в 1944–1949 рр. при храмах⁴¹. Після похорону Шептицького восени 1944 року для більшовицької влади руки були розв'язані. Почалася робота з ліквідації УГКЦ. Вся ієрархія та вірні були заарештовані або пішли в підпілля, де продовжували діяти духовні навчальні заклади (на Львівщині та Станіславщині). Зберегти культурні цінності, зібрані УГКЦ за 50 років, ієрархії та вірним не вдалося: постраждала Національна художня галерея у Львові, архіви єпископських консисторій, монастирів, окремих храмів⁴².

Оцінюючи діяльність УГКЦ в час Другої світової війни, слід окремо сказати про самовіддану працю рядового кліру, ченців і черниць у цей складний час. Чимало священників та ченців було розстріляно гестапівцями (або за те, що переховували євреїв, або за те, що підтримували ОУН-Б чи радянських партизанів, лікуючи поранених). Часто отці-парохи допомагали своїм парафіянам уникнути арешту та вивезення на примусові роботи до Німеччини, як, наприклад, о. Володимир Тимошук у с. Середній Березів на Косівщині⁴³. Частина священників допомагала в'язням концтаборів чи жертвам голокосту. Серед них канонізовані влітку 2001 року Папою Іваном-Павлом II отець Омелян Ковч та архімандрит Климентій Шептицький⁴⁴.

Таким чином, можна підсумувати, що в страшний час воєнних потрясінь УГКЦ на чолі з Галицьким митрополитом А.Шептицьким стала тою духовною силою, яка всіляко підтримувала свій народ, була його моральною опорою та національним ідейним провідником, формувала стійкий світогляд. Саме через це меч більшовицьких репресій після війни був спрямований, у першу чергу, проти духовенства та вірних УГКЦ. Але репресії й переслідування не могли знищити всієї церкви, яка мала так багато вірних, добрих ієрархів та священників, що діяли навіть у підпіллі.

Незважаючи на майже півстолітній період перебування в підпіллі, УГКЦ вистояла й повернулася до своєї основної місії – вести за собою український народ.

Заклик Галицького митрополита УГКЦ, проголошений до всіх християнських ієрархів в Україні в час Другої світової війни, про те, що *“зближення і взаємне пізнання необхідні до досягнення національної єдності”*⁴⁵, був почутий у 1980-х рр. ієрархією УАПЦ, яку на короткий час очолив патріарх Володимир Романюк. Його богословське навчання проходило в греко-католицькому підпіллі й допомогло йому з патріарших висот чіткіше побачити завдання, поставлене Галицьким митрополитом Андреем Шептицьким у час Другої світової війни. У намаганні пізнати й зрозуміти інших для *“осягнення національної єдності”* й полягає велич цих двох ієрархів Української Церкви.

1. Кравченко О. Велетень зо Святоюрської гори: Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел / О. Кравченко. – Йорктон, 1963. – 148 с.; Метрополія Нью-Йорку Служі Божому Андрееві у 50-и річчя його смерті / гол. ред. М. Галів. – Нью-Йорк, 1996. – 80 с.; Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.; Світильник істини: Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928–1944 : у 3 т. / упоряд. докт. П. Сениця. – Т. I. – Торонто ; Чікаго, 1973. – С. 35–250.
2. Документи обвиняют // Атеистические чтения: Сборник. – М. : Политиздат, 1981. – С. 221–226.
3. Генік Л. Виховання української молоді у Львівській Богословській академії УГКЦ (1928–1944) / Л. Генік // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. VII. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 118–122.
4. Генік Л. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX – поч. XX ст. / Л. Генік. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 273 с.
5. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен : Український Технічно-Господарський інститут, 1989 – 1990. – 334 с.
6. Великий А. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану : у 9 т. Т. IX / А. Великий. – Рим : Вид-во оо. Василян, 1977. – С. 180–252; Генік Л. Назв. праця; Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 179, оп. 2, спр. 113, арк. 1–127.
7. Генік Л. Іван Кузич-Березовський – історик і педагог / Л. Генік // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 43–46; Генік Л. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних

- зкладах Східної Галичини кінця XIX – поч. XX ст / Л. Генік. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 273 с.; Світильник істини... – С. 35–250.
8. Генік Л. Релігійно-моральне виховання... – С. 68–69.
 9. Ігнатюк В. Осип Курилас – художник-іконописець / В. Ігнатюк // Нова Зоря. – 1996. – Ч. 40–41. – С. 2.
 10. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Кравченко О. Велетень зо Святоюрської гори: Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел / О. Кравченко. – Йорктон, 1963. – 148 с.
 11. Кравченко О. Назв. праця. – С. 8.
 12. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Кравченко О. Назв. праця. – С. 8–25.
 13. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.
 14. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький / Р. Тожецький // Ковчег : збірник статей з церковної історії. – Львів, 1993. – Чис. 1. – С. 106.
 15. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / І. Кузич-Березовський. – Детройт, 1962. – С. 243.
 16. Затварська Р. “Я приходитиму, коли мене уже не буде”: Спогади про В. Симчича / Р. Затварська. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 1998. – 48 с.
 17. Генік Л. Я. Іван Кузич-Березовський... – С. 43–46.
 18. Світильник істини... – С. 106.
 19. Великий А. Назв. праця. – С. 226; Генік Л. Релігійно-моральне виховання... – 273 с.
 20. Генік Л. Іван Кузич-Березовський... – С. 43–46; Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.
 21. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Документи обвиняют... – С. 221–226; Кравченко О. Назв. праця. – 148 с.; Світильник істини... – С. 35–250.
 22. Генік Л. Релігійно-моральне виховання... – 273 с.; Документи обвиняют... – С. 221–226; Метрополія Нью-Йорку Слuzі Божому Андрееві... – 80 с.
 23. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.
 24. Мученики за віру // СВІТЛО. – 2001. – Ч. 7–8 (940–941). – Липень–серпень. – С. 300; Державна ліквідація // Поступ. SPECYPUK. – 2001. – 27 червня. – С. 3.
 25. Круцик Р. Дем’янів Лаз / Р. Круцик // Галичина. – 1991. – 3 березня. – С. 7.
 26. Документи обвиняют... – С. 221–226.
 27. Там же; Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.
 28. Метрополія Нью-Йорку Слuzі Божому Андрееві... – С. 27–34.
 29. Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький / В. Ігнатюк // Нова Зоря. – 1996. – Ч. 30–31. – С. 2; Метрополія Нью-Йорку Слuzі Божому Андрееві... – 80 с.; Тожецький Р. Назв. праця. – С. 101–112.
 30. Мученики за віру... – С. 300.
 31. Тожецький Р. Назв. праця. – С. 107.
 32. Генік Л. Релігійно-моральне виховання... – 273 с.; Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.; Тожецький Р. Назв. праця. – С. 101–112.
 33. Генік Л. Виховання української молоді у Львівській Богословській академії УГКЦ (1928–1944) / Л. Генік // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. VII. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 118–122; Генік Л. Релігійно-моральне виховання... – С. 240–248; Світильник істини... – С. 35–250.
 34. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький / В. Ігнатюк // Нова Зоря. – 1996. – Ч. 30–31. – С. 2.
 35. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Кравченко О. Назв. праця. – 148 с.; Метрополія Нью-Йорку Слuzі Божому Андрееві... – 80 с.
 36. Генік Л. Іван Кузич-Березовський... – С. 44.
 37. Кравченко О. Назв. праця. – 148 с.
 38. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / С. Мудрий. – Рим : Українська папська колегія св. Йосафата, 1990. – С. 282–292.

39. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів : Олір, 1995. – 176 с.
40. Зінчук Д. Релігійна та громадсько-політична діяльність Патріарха Київського і всієї Русі-України Володимира (Василя Романюка). / Д. Зінчук. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2009. – С. 42.
41. Генік Л. Іван Кузич-Березовський... – С. 43–46; Світильник істини... – С. 35–250.
42. Тожецький Р. Назв. праця. – С. 101–112; Світильник істини... – С. 35–250.
43. Генік Л. Іван Кузич-Березовський... – С. 43–46.
44. Мученики за віру... – С. 299; Державна ліквідація... – С. 5.
45. Великий А. Назв. праця. – С. 180–252; Кравченко О. Назв. праця. – 148 с.

Любовь Генык

(г. Ивано-Франковск, Украина)

**Деятельность митрополита А. Шептицкого в Галичине
в период Второй мировой войны**

В статье раскрывается деятельность Галицкого митрополита А.Шептицкого во время Второй мировой войны, направленная на сохранение единства Церкви и украинского народа, а также соблюдение общечеловеческих ценностей в военное время. Освещено влияние УГКЦ на экуменическое взаимопонимание между иерархами христианских церквей в независимой Украине.

Ключевые слова: *Вторая мировая война, УГКЦ, Галицкий митрополит Андрей Шептицкий, архимандрит Климентий Шептицкий, патриарх УПЦ КП Владимир (Василий) Романюк, идея сближения украинских церквей, религиозный экуменизм во время войны.*

Lyubov Genyk

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

**Activities of Metropolitan Andrey Sheptytskyi in Galicia
during the Second World war**

The activities of Galician Metropolitan Andrey Sheptyts'kyi during the Second World war, aimed at preserving of the church unity and of the Ukrainian people, compliance with universal values in time of war is overlooked in the article. The impact of the UGCC on the ecumenical understanding between hierarchies of the Christian churches in the independent Ukraine is outlighted.

Key words: *the Second World war, Ukrainian Greek Catholic Church (of oriental rite), Galician Metropolitan Andrey Sheptytskyi, arhymadryt Clement Sheptytskyi, Patriarch of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate Volodymyr (Vasyl) Romaniuk, idea of convergence of the Ukrainian Churches, religious ecumenism in time of war.*